

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis „Ökodisaini tööplaan aastateks 2016–2019““

[COM(2016) 773 final]

(2017/C 345/16)

Raportöör: **Cillian LOHAN**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Komisjon, 27.1.2017
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Juhatuse otsus	13.12.2016
Vastutav seksioon	põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna seksioon
Vastuvõtmine seksioonis	15.6.2017
Vastuvõtmine täiskogus	5.7.2017
Täiskogu istungjärk nr	527
Hääletuse tulemus	130/0/1
(poolt/vastu/erapooletuid)	

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Ökodisaini tööplaan aastateks 2016–2019 on liiga piiratud ulatusega, et see saaks kaupade ja teenuste tarneahelate kaudu anda olulist tõuet hulgiüügisectori muutumisele tempos, mis kajastaks ringmajanduse tegevuskava ambitsioonikaid eesmärgi.

1.2. Kaupade ja teenuste ökodisain peab minema pelgalt energiakaalutlustest kaugemale. Ehkki need on olulised, on tarvis keskenduda toodete kogu olelusringile, sh nende vastupidavusele, hoolduse ja parandamise lihtsusele, ühiskasutuse ja digiteerimise potentsiaalile, korduskasutamisele, ajakohastatavusele, ringlussevõetavusele ja kasutusest kõrvaldatud toote tegelikule kasutatavusele teiste materjalidena uute turule tulevate toodete jaoks.

1.3. Ökodisainis tuleb digiteerimise, ühiskasutuse ja funktsionaalse majanduse kontekstis rakendada ka ringmajanduse põhimõtteid, et tagada uue majandusmudeli loomiseks ette nähtud strateegiate järjepidevus.

1.4. Toote komponendid peaksid olema korduskasutamiseks ja/või ümbertöötlemiseks hõlpsasti utiliseeritavad ning andma tugeva teise tooraine turu loomisele.

1.5. Märgistusnõuded võivad soodustada parema ökodisaini strateegiaid ja aidata tarbijatel otsuseid langetada, ajendades seega käitumisharjumusi muutma. Märgistus peaks sisaldama toote oodatavat kasutusiga ja/või selle oluliste komponentide loetelu.

1.6. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee toetab jätkuvalt laiendatud tootjavastutust kui vahendit, mis soodustab üleminekut ringmajanduse ärimudelitele, ning rõhutab, et ka sellel võib olla oma osa ökodisaini edendamisel.

2. Taustteave

2.1. Ökodisaini tööplaan aastateks 2016–2019 aitab kaasa komisjoni uue ringmajandusteemalise algatuse eesmärkide saavutamisele. Üldine eesmärk on edendada üleminekut ringmajanduse mudelile, kus võetakse arvesse toodete ja nende materjalide kogu olelusringi.

2.2. See on järg varasematele ökodisaini tööplaanidele aastateks 2009–2011 ja 2012–2014. Õigusliku keskkonna sätestavad ökodisaini raamdirektiiv 2009/125/EÜ ja energiamärgistuse raamdirektiiv 2010/30/EÜ. Regulaarselt esitatavad tööplaanid on ette nähtud ökodisaini direktiivi artikli 16 lõikega 1.

2.3. Tööplaani eesmärk on tugevdada Euroopa konkurentsivõimet ning hoogustada majanduskasvu ja töökohtade loomist.

2.4. Loodeti, et ökodisaini direktiivi mis tahes läbivaatamine või tööplaani ajakohastamine laiendaks eelmiste ökodisainialaste algatuste ulatust.

3. Ülevaade ökodisaini tööplaanist aastateks 2016–2019

3.1. Ökodisaini ja energiamärgistuse õigusraamistikul on määratluse järgi kaks eesmärki⁽¹⁾. Esimene on tagada, et ökodisaini abil lubatakse ELi turule üha tõhusamaid tooteid. Teine keskendub tarbijate mõjuvõimu suurendamisele ja nende ergutamisele ostma energiamärgistuse põhjal kõige tõhusamaid tooteid.

3.2. Praeguses tööplaanis on sätestatud vastuvõetud rakendusmeetmed, sh 28 ökodisaini määrust, 16 energiamärgistusalast delegeeritud määrust ja kolm tunnustatud vabatahtlikku kokkulepet.

3.3. Muud töövaldkonnad on näiteks õhukütteseadmete ja jahutusseadmete ökodisaini meede, mis rakendatakse määruse kujul, ning määruste mitmed muudatused tootekatsete parandamiseks ning petmisvõimaluste vähendamiseks ökodisaini ja energiamärgistuse abil. Need algatused lisanduvad kõnealusele tööplaanile ja neile viidatakse, kuid tööplaan neid otseselt ei hõlma.

3.4. Tehtud ja käimasoleva töö hindamisel ja esitlemisel keskendutakse energiamärgistusele ning ökodisaini aspekti saavutamisele üksnes tulemuste tõhususe kontekstis.

3.5. Kehtivate ja läbivaadatavate õigusaktide kohaldamisalasse kuuluvate tooterühmade hulka on lisatud uusi tooterühmi. Need on alljärgnevad:

- hoone automaatika- ja juhtimissüsteemid,
- elektrilised veekeedunõud,
- elektrilised kätekuivatid,
- liftid,
- päikesepaneelid ja vaheldid,
- külmutuskonteinerid,
- kõrgsurvepuhastid.

4. Ökodisaini põhimõtted

4.1. Ökodisain saab kaasa aidata majanduskasvu eraldamisele ressursside tarbimisest, kuna materjali ja energiat kasutatakse vähem, ringlussevõtu määr kasvab ja jäätmeid tekib vähem⁽²⁾. Ringmajanduse mudeli tugev külg on see, et majandusliku heaolu ning sotsiaalse ja keskkonnaalase kasu loomine toimub koos. Ökodisain võib aidata oluliselt kaasa sotsiaalse jätkusuutlikkuse saavutamisele.

4.2. Ehkki ökodisaini direktiivi on kasutatud toodete energiatõhususe parandamiseks, saaks seda intensiivsemalt kasutada ka ringmajandusel põhineva tootedisaini soodustamiseks, näiteks välistades sellised tootedisaini strateegiad, mis takistavad defektsete osade parandamist või väljavahetamist⁽³⁾.

4.3. Ökodisaini abil luuakse toodete ja teenuste süsteeme ning tooteid vähesemate ressurssidega, kasutades ringlussevõetud ja taastuvaid ressursse ning vältides ohtlikke materjale; samuti kasutatakse komponente, mis kestavad kauem ning mida on hõlpsam hooldada, parandada, ajakohastada ja ringlusse võtta. Eristada saab kahte lähenemisviisi: toodete ümberkujundamine olemasolevate toodete järkjärguliste parandustega ning uute toodete kujundamine, mille

⁽¹⁾ ELT C 82, 3.3.2016, lk 6.

⁽²⁾ Ellen MacArthuri sihtasutus, „Towards the circular economy: Opportunities for the consumer goods sector“, 2013. Dokument saadaval aadressil https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/TCE_Report-2013.pdf.

⁽³⁾ Euroopa Keskkonnaamet, „Environmental indicator report 2014: Environmental impacts of production-consumption systems in Europe“, 2014. Dokument saadaval aadressil <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-indicator-report-2014>.

eesmärk on töötada välja uued ressursitõhusad tooted, mida saab parandada, ajakohastada ja ringlusse võtta ⁽⁴⁾. Ökodesaini direktiivi rakendamisel on seni edendatud esimest, järkjärgulist lähenemisviisi, kuid nüüd tuleks hakata soodustama ka teist lähenemisviisi, töötades seejuures välja läbivaadatud asjakohase märgistuse ning tuginedes Euroopa standardiorganisatsioonide kõnealustes valdkondades tehtavale tööle.

4.4. Ringmajandusele tugineva tootedisaini põhiomadus on see, et tootest võib saada teenus ning rõhuasetus läheb üle omandilt kasutamisele ja toote müügil tulemuspõhistele lepingutele, nt toote-teenuse süsteemid ja teenustaseme lepingud.

4.5. Tuleb märkida, et põllumajanduses ja toidutööstuses on nii ringluse kui ka ökodesaini näiteks toiduainete jätkusuutliku tootmise süsteemid, eeskätt mahetootmine.

4.6. Komitee ja Euroopa Komisjoni hiljuti käivitatud ühisalgatus paljusid sidusrühmi hõlmava Euroopa ringmajanduse sidusrühmade platvormi loomiseks võib aidata kaardistada kõnealuse valdkonna häid tavasid ja avastada, millised poliitikatõkked takistavad üleminekut ökodesainile.

5. Puudujäägid ja tegematajätised

5.1. Ühtne lähenemisviis

5.1.1. Kaupade ja teenuste ökodesain peab minema pelgalt energiakaalutlustest kaugemale. Ehkki need on olulised, on tarvis keskenduda toodete kogu olelusringile, sh nende vastupidavusele, hoolduse ja parandamise lihtsusele, ühiskasutuse ja digiteerimise potentsiaalile, korduskasutamisele, ajakohastatavusele, ringlussevõetavusele ja kasutusest kõrvaldatud toote tegelikule kasutatavusele teiseste materjalidena uute turule tulevate toodete jaoks. Ökodesain peab olema osa ühtsest lähenemisviisist, kus toodete energiatõhusust ja tulemuslikkust käsitletakse koos ning võrdsetel alustel ressursside ja materjali kasutamise tõhususe ning tulemuslikkusega.

5.1.2. Praeguses tööplaanis võetakse arvesse piiranguid, mis tulenevad peamiselt energiatõhususele keskendumisest. On ilmne, et nii ühtsuse kui ka selguse huvides on vaja põhjalikumat ökodesaini strateegiat. Ökodesaini direktiiv ise ei käsitlenud ainult energiamõjuga toodete energiatõhusust, vaid hõlmab laiemalt selliste toodete komponentide materjale ning puuduliku ressursitõhususe ulatuslikumat mõju ja kulusid.

5.1.3. Ringmajanduse põhimõtete kohaselt peavad kaubad ja teenused olema vastupidavad, korduskasutatavad, parandatavad ja ringlussevõetavad. Ökodesainis tuleb neid põhimõtteid rakendada digiteerimise, ühiskasutuse ⁽⁵⁾ ja funktsionaalse majanduse ⁽⁶⁾ kontekstis, et tagada uue majandusmudeli loomiseks ette nähtud strateegiate järjepidevus ⁽⁷⁾. Praeguse järjepidevuse puudumisega seotud riskid võivad tekitada ärisektoris ebakindlust ning see takistab omakorda innovatsiooni ja investeringuid ärimudelites, mis põhinevad laiahaardelisemal ringmajanduse mudelil. See toob kaasa ka arengusuundumused, mille raames püütakse ressursitõhusust saavutada ülemäärase energiakasutuse arvelt ja vastupidi. Praegust ja tulevast toodete valikut, mis on seni põhinenud energiatõhususel, tuleks laiendada, nii et see hõlmaks ka suure ressursitõhususega tooteid ja teenuseid.

5.1.4. Ringmajanduse arendamiseks on väga oluline tugev teise tooraine turg. Ökodesain peaks aitama kujundada tooteid ja teenuseid, mille puhul on võimalik eraldada toote komponente. See tähendab, et toote komponente peaks olema lihtne korduskasutamiseks ja/või ümbertöötlemiseks utiliseerida. Disain peaks võimaldama teise tooraine taaskasutamist puhaste ja kvaliteetsete materjalide turule tarnimiseks.

⁽⁴⁾ ÜRO Keskkonnaprogramm ja Delfti Tehnoloogiaülikool, „Design for sustainability – A step-by-step approach“, 2009. Dokument saadaval aadressil <http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8742/DesignforSustainability.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.

⁽⁵⁾ ELT C 303, 19.8.2016, lk 36.

⁽⁶⁾ ELT C 75, 10.3.2017, lk 1.

⁽⁷⁾ Euroopa Keskkonnaagentuur, „Circular by design – Products in the circular economy“, aruanne nr 6-2017, juuni 2017. Dokument saadaval aadressil <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-by-design>. Komitee analüüsib praegu uute jätkusuutliku majanduse mudelite üldist potentsiaali asjaomases arvamuses (SC/048), mis on kavas vastu võtta 2017. aasta teisel poolel.

5.1.5. Tootedisaini kasutamisel tugeva teisese tooraine turu edendajana tuleb silmas pidada ka toodete vastupidavuse ja moodulitest komplekteeritavuse tähtsat rolli.

5.2. Muutused käitumises

5.2.1. Tarbijakäitumise muutmiseks tuleks kasutada mitmesuguseid strateegiaid. Märgistusest üksi ei piisa ulatusliku käitumisharjumuste muutuse saavutamiseks. Komitee varasemates arvamustes on juba juhitud tähelepanu vajadusele kasutada selle ülemineku saavutamiseks muu hulgas majanduslikke vahendeid, ⁽⁸⁾ toote kasutusea näitamist märgistusel ⁽⁹⁾ ja käitumisökonomikat ⁽¹⁰⁾ (eelkõige mõtteviisi suunamist) ⁽¹¹⁾.

5.2.2. Käitumisharjumuste muutmise vajadus ei piirdu üksnes tarbijate ja lõppkasutajatega. Ärisektor vajab muutuste soodustamiseks tuge stiimulite kaudu ja kindlustunnet selle osas, millises suunas poliitika areneb. See on eriti oluline VKE-sektoris, kus väljaõpe ja toetusvahendid võivad anda hoogu ökodisaini põhimõtete mõistmisele ja rakendamisele ning tagada, et mis tahes üleminekuuga kaasneb vajaduse korral töötajate ümberpaigutamine, et viia töökohtade kadumine miinimumini.

5.2.3. Komitee toetab jätkuvalt laiendatud tootjavastutust kui vahendit, mis soodustab üleminekut ringmajanduse ärimudelitele, ning rõhutab, et ka sellel võib olla oma osa ökodisaini edendamisel.

5.2.4. Ringmajanduse paketti käsitlevas komitee arvamuses ⁽¹²⁾ viidatakse uute omandimudelite rollile, mis hõlmavad tooteteenuste rentimist. See võib soodustada ka ökodisaini kohustuslikku kasutamist kaubanduses, tuues kaasa kasu nii keskkonnale kui ka ühiskonnale tervikuna.

5.3. Läbivaatamisklauslid

5.3.1. Enamikus siiani vastu võetud ökodisaini ja energiamärgistuse rakendusmeetmetes sisalduvad läbivaatamisklauslid, mida tuleb hakata täitma tulevastel aastatel. Need käsitlevad konkreetset toodete ressursitõhusust, parandatavust, ringlussevõetavust ja vastupidavust.

5.3.2. Komitee rõhutab, kui oluline on nende põhimõtete kohaldamine käimasolevates uurimustes senise tooteloetelu kohta ja mitte üksnes uute tooterühmade suhtes, mida hõlmab siin vaadeldav tööplan.

5.3.3. Kõnealuste põhimõtete rakendamine ei tohiks piirduda üksnes läbivaatamisega, vaid need tuleks nüüd lõimida ka ökodisaini tööplaan.

5.4. Praegu asjakohase ökodisaini tööplaaniga saavutamine

5.4.1. Komitee tõdeb, et praeguse ökodisaini tööplaaniga hakati uuesti tegelema, võttes arvesse ringmajanduse tegevuskava. Ökodisaini direktiivi artikliga 18 ette nähtud konsulteerimine nõuandefoorumiga ökodisaini tööplaaniga ettepanekute kavandi üle toimus aga 2015. aasta oktoobri lõpus. See oli enne ringmajanduse tegevuskava käivitamist.

5.4.2. Nõuandefoorum peaks arvesse võtma komitee töö kaudu väljendatavat organiseeritud kodanikuühiskonna ametlikku seisukohta.

5.4.3. Kiiresti arenevate toodetega seotud probleemide ja raskuste ning turu tulevaste arengusuundumuste ebakindluse tõttu on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tooted hõlmatud tööplaaniga vaid eraldiseisva rühmana. Nenditakse, et nende toodete märgistuse väljatöötamine võtab tavaliselt liiga kaua aega (keskmiselt neli aastat) ning vabatahtlike kokkulepetega ei saavutata piisavalt jõuliselt ja kiiresti keskkonnavalast, majanduslikku ja sotsiaalset kasu.

⁽⁸⁾ ELT C 226, 16.7.2014, lk 1.

⁽⁹⁾ ELT C 67, 6.3.2014, lk 23.

⁽¹⁰⁾ Euroopa Keskkonnaagentuur, „Circular by design – Products in the circular economy“, op. cit., lk 31.

⁽¹¹⁾ ELT C 75, 10.3.2017, lk 28.

⁽¹²⁾ ELT C 264, 20.7.2016, lk 98.

5.4.4. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia toodete eraldi käsitlemine tööplaanis on olulise tähendusega. Et edendada innovatsiooni nende toodete ökodisainis, tuleb selle sektori jaoks seada selge suund ja konkreetsed eesmärgid. Näiteks võiks ökodisaini rakendamine mobiiltelefonidel muuta mobiiltelefonid ökodisaini propageerimise vahendiks – sideseadme abil teavitatakse suurt sihtrühma ökodisaini praktilistest külgedest, tulemustest ja eelistest.

5.4.5. ELi ja USA vaheline Energy Stari leping aegub 2018. aastal. Sellega on mõlemas jurisdiktsioonis sätestatud samad vabatahtlikud energiatõhususe nõuded kontoriseadmetele. Võttes arvesse uusi poliitilisi suundumusi USAs, võib selle lepingu pikendamise kaasneda riske. Läbivaatamisel tuleks kaaluda ökodisaini tugeva toetamisega seonduvaid konkurentsieeliseid Euroopa ettevõtjate jaoks. ELil on võimalus olla selles valdkonnas maailmas juhtpositsioonil. Ökodisaini leviku edendamisel ei tohi alahinnata vastastikkuse põhimõtte ja rahvusvaheliste kokkulepete tähtsust.

5.4.6. On selgeid märke sellest, et plaanis töötatakse välja põhjalikum osa ökodisaini mõju kohta ringmajandusele. Ulatusel laiendamise vajaduse tunnustamine on kiiduväärt, ent sellega peaksid kaasnema konkreetsed lühikesed tähtajad.

5.4.7. Ringmajanduse vahendi väljatöötamine ökodisaini jaoks (nagu hiljuti Ellen MacArthuri sihtasutuse avaldatud ringmajandusele tugineva tootedisaini juhis „Circular Design Guide“) võib muutustele kaasa aidata, kuid seda peaksid toetama tugevad asjakohased õigusaktid, mida toetavad omakorda taustauuringud, ulatuslikud konsultatsioonid sidusrühmadega ja standardimistugi. Nii tarbijate kui ka ettevõtjate seisukohalt määravad toote hind ja majanduslikud stiimulid selle, kuidas niisugune vahend vastu võetakse. „Saastaja maksab“ põhimõte võib aidata selles valdkonnas parimat tava toetada.

5.4.8. Turujärelevalve ja rahvusvahelise koostööga seotud probleeme ei tohiks alahinnata. Komitee töödeb, et liikmesriikide tasandil on üha enam tarvis rakendamist ja aruandlust turujärelevalve kaudu. Kui seda ei tagata, siis võib olla vaja riigi tasandil ellu viia rangemaid järelevõetmeid, mida koordineeritakse otseselt või kaudselt ELi tasandi järelevalve kaudu. Kaalumist väärt võib olla ka praegu tavalisel ökodisainis ja energiamärgistuses kasutatavatest järelevalve- ja kontrollimehhanismidest erinevate mehhanismide kasutamine, et vähendada miinimumini nn parasitlike tootjate ja importijate esinemist ELi turul ning kaitsta ja soodustada investeeeringuid, mida teevad ettevõtjad, kes järgivad ökodisainis, märgistamisel ning tootekirjelduse ja -deklaratsioonide esitamisel häid ja läbipaistvaid tavasid.

5.4.9. Tarbijate ja läbipaistvuse seisukohalt on äärmiselt oluline märgistamine. Märgistamine ei lahenda aga kõiki probleeme ja eelkõige ei pruugi see olla parim vahend ettevõtjatevaheliste toodete/teenuste puhul. Märgistus peaks vajaduse korral kajastama oodatavat kasutusiga ja mitte keskenduma üksnes energiatõhususele. Näiteks võib hoonel olla tänu energiatõhususele kõrge hinnang, kuid see võib olla suuremat tunnustamist väärt ka ehitusel kasutatud materjalide poolest. Või siis võib suur keerukas toode (nt mõni kütte-, jahutus- või ventilatsioonisüsteem) väärیدا lisatunnustust kasutatud materjalide ning oma parandatavuse, asendatavuse, vastupidavuse ja ringlussevõetavuse pärast.

Brüssel, 5. juuli 2017

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Georges DASSIS
